

ÁLLATVÉDELEM A PORONDON, AVAGY AZ ÁLLATOK CIRKUSZI TARTÁSÁNAK JOGI ÉS ETIKAI VIZSGÁLATA

Babics Máté Zsolt

„A legtöbb állat, amelyet az ember
hasznosít, fajához méltatlan életet él.”¹

1. Bevezetés

Az állatvédelem a XXI. század első évtizedeiben egyre nagyobb figyelemnek örvend, egyre többször övezi közfelháborodás és indulatok sora az ezzel összefüggésben lévő nemzetközi és hazai eseteket. A társadalmak kulturális szintjét tagadhatatlanul megfelelően tükrözi az, hogy az állatokkal szemben milyen bánásmódot tanúsítanak.²

Tanulmányomban az állatvédelmi jog egyik érintetlen területét veszem górcső alá, amely vonatkozásában már a kutatásom elején megállapítást nyert, hogy hazai kutatási anyag alig lelhető fel a témában. A cirkuszi állattartás problémakörét több külföldi tanulmány is bemutatja, ismertetve a zoológiai-biológiai problémákat, továbbá a nemzeti jogrendszerek sajátosságait. A jogterület tanulmányozása során több módszert alkalmaztam annak érdekében, hogy a cirkuszi állatok valós helyzetét minél alaposabban tárjam fel, ezzel együtt pedig a jogi szabályozás hiányosságaira a legteljesebb körben felhívjam a figyelmet. Az állatvédelmi jog elválaszthatatlan a jogterület fejlődéséhez vitathatatlanul hozzájáruló bioetikai megfontolásoktól, erre figyelemmel elsőkörben ezeket

¹ Peter Wohlleben: *Az állatok érzelmi élete*. Budapest, Park, 2022. 203.

² Domokos Andrea: Az állatok védelme, erkölcsi és jogi kérdések. In: Domokos Andrea (szerk.): *A természet, környezet büntetőjogi védelme*. Budapest, Patrocinium, 2022. 59.

ismertetem. A jogi szabályozás elemzésekor elsősorban hazai és európai jogszabályokra támaszkodtam, amelyeket részletesen ismertetek egy külön fejezetben. Jelen tanulmány kereteire tekintettel azonban kizárólag a hazai joganyag ismeretetésére vállalkozom. Végezetül egy különálló fejezetcím alatt a tanulmányozási folyamat eredményeként *de lege ferenda* javaslatokat fogalmazok meg, amelyek egy állatvédelmi szempontból kedvezőbb szabályozás alapjául szolgálhatnak. A hazai cirkuszi menaszériákról szóló statisztikai adatok beszerzése érdekében felvettem a kapcsolatot a Pest Vármegyei Kormányhivatallal, amely több közérdekű adatot is a rendelkezésemre bocsátott. A cirkuszi állattartás alapjogi vonatkozással is bír, mivel a művelődéshez való jog és az egészséges környezethez való jog metszetének tekinthető, azonban a kutatásom nem a művelődéshez való jog aspektusából vizsgálja a cirkuszi állattartás jelenségét.

2. A cirkuszi állattartás etikai szemüvegen keresztül

A cirkuszi menaszériára vonatkozó hazai és nemzetközi jogi szabályozás vizsgálatához nélkülözhetetlen ismerni azokat a főként etikai problémaköröket, amely a jogalkotót normatív szabályalkotásra ösztönözte. Először nemzetközi szinten merültek fel erkölcsi aggályok az állatok kifosztása, fogva tartása ellen, amelyet a témában fellelhető szakirodalom is tanúsít.³

David DeGrazia megfogalmazza a tartásra és szórakoztatásra szánt állatok befogását, amely számos kedvezőtlen következménnyel jár. Egy vadállat természetben történő befogása, azt kiszakítva családi és természetes közegéből, egyértelműen negatív hatással bír mind a befogott állatra, mind pedig az állatvilágra. Nem egyszer volt példa arra, hogy a könnyebb és sikeresebb befogás érdekében az állat családját lemészárolták, ezzel is még inkább veszélyeztetve az adott faj fennmaradását. A befogást követően az állatokat számukra teljes mértékben természetidegen, olykor veszélyes mutatóanyagokra kényszerítik a szórakoztatás céljából. Ennek során vannak különbségek a cirkuszok között, hiszen egyes testületek az állatjólétet szem előtt tartva, semmilyen szabályt nem megsértve készítik fel az állatot a pozitív megerősítés módszerével, amely nem okoz az állat számára különösebb szenvedést.⁴

³ Az állatok érdekeit és erkölcsi állásukat kutató írók közül kiemelkedik David DeGrazia amerikai filozófus, aki közérthető formában fedezi fel a laikus számára elvont és kevésbé érthető erkölcsi dilemmákat.

⁴ David DeGrazia: *Az állatok jogai*. Budapest, Magyar Világ, 2004. 106.

A természetes közegüktől teljes mértékben való elválasztás, a fajra nem jellemző cselekvések elvégzettetése erőteljes hatást gyakorol az állatok viselkedésére, amellyel a biológia egyik legdinamikusabban fejlődő ága, az etológia foglalkozik. Számos nemzetközi jogforrásban, illetve a magyar szabályozásban is deklarálásra kerül azon, természettudományos kutatások által bizonyított tény, hogy az állatok érezni, szenvedni és örülni képes élőlények, ebből kifolyólag pedig korántsem indifferens, hogy miként bánunk velük.⁵

Az állatok számára azonban nem csak a fellépéskor, a porondon tapasztalható körülmények kelhetnek zavaró hatást, hanem a sokkal problematikusabb tartás is számos kérdést vet fel. Az állatok a legtöbb időt nem a fellépésen, hanem a tartási célra kialakított helyiségben (kennel, ketrec, karám) töltik, ahol korántsem éri őket annyi inger, mint a természetes közegben. A Bristol-i Egyetem zoológiai kutatása a cirkuszi vadállatok egészségét helyezte a középpontba.⁶ A tanulmány is rámutat arra az alapvető problémakörre, miszerint a vadon élő állatok által igényelt természeti közeget a cirkuszi körülmények nem tudják biztosítani. A vándorcirkuszokban bemutatásra szánt állatok életének nagy része utazással telik, olykor extrém módon kis helyiségben, elszakítva fajtársaitól. A szállítás gyakran jár hőmérsékletváltozással, amire egyes állatok érzékenyen reagálhatnak,⁷ továbbá az egészségükre is káros hatással bírhat.⁸ A tanulmány említést tesz arról, hogy a kutatási eredmények korlátozottak a vadállatok szállításakor jelentkező negatív hatásokkal kapcsolatban, azonban az eddig elért kutatások alátámasztották, hogy a háziállatok esetében a szállítás egyértelműen jelentkező intenzív stresszforrásként, amely a vadállatok esetében sem lehet másképp.⁹ A szállítás során megfigyelték, hogy állatkertben tartott tigrisek szervezetében lévő kortizolszint a szállítást követő 3-6 napig magas tartományban maradt, ami egyértelműen azt támasztja alá, hogy a szállítás számukra stresszes élmény.¹⁰

A tartást illetően gyakran olvasható az ezzel foglalkozó természettudományi szakirodalomban a *sztereotip viselkedés* kifejezés. A fogalom olyan mozgáso-

⁵ Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény; Gere Tibor: Quo vadis etológia? Fejezetek az etológia történetéből. *Állattenyésztés és takarmányozás*, 1994/3–4. 366.

⁶ Stephen Harris – Graziella Iossa – Carl D. Soulsbury: *A review of the welfare of wild animals in circuses*. Woodland, University of Bristol, 2006.

⁷ A tanulmány az ázsiai és afrikai elefántokat hozza fel példaként, mivel ezek az állatok olykor 0 Celsius fokkal is szembesülhetnek, amihez képtelenek alkalmazkodni.

⁸ Harris–Iossa–Soulsbury i.m. 15.

⁹ Uo. 16.

¹⁰ Uo. 17.

rokat takar, amelyek céltalanok, illetve gyakran ismétlődnek. Egy cambridge-i egyetemi kutatás mutat rá a lehetséges okokra.¹¹ Abban az esetben, ha az állatok korlátozottak a fajspecifikus viselkedéselemek gyakorlásában, erre a helyzetre gyakran reagálnak rendszeresen visszatérő viselkedési zavarokkal (fel-le járkálás, fejbólintás, öncsonkítás stb.). A sztereotip viselkedést generálhatja azingerszegény környezet, illetve a gyakori stressz. A cirkuszi állatok helyzetével egy további meghatározó tanulmány is foglalkozik, amelyet az egzotikus állatok jólétéért küzdő *Animal Advocacy and Protection* (röviden: AAP) készített, s ez tekinthető a kutatásom idején a legfiatalabb tudományos munkának.¹²

A szervezet Hollandiában és Spanyolországban rendelkezik speciális menhellyel, ahol állatmentéssel és rehabilitációval foglalkoznak. A tanulmány egy 2018-as eset bemutatásával kezdődik, amely egy kritikus állapotban lévő oroszlán számukra elviselhetetlen látványát írja körül. Az oroszlán egy spanyol városban, Murciában lévő cirkusz tulajdonában volt, 2011 óta nem kapott orvosi ellátást, éhezett, ami miatt saját magát is csonkította, továbbá a körmeit kitépték, a fogai pedig ki voltak verve. Ezt az oroszlánt több állattal együtt mentették ki, rengeteg súlyos sebbel és traumával. A tanulmány összefüggésbe hozza a gyakori szállítást az állatoknál jelentkező fokozott agresszióval és a sztereotip viselkedéssel.¹³

A tanulmány egyik legmeghatározóbb fejezete foglalkozik 73 olyan állat egészségi állapotával, amelyek esetében a közvetlen mentést az AAP szervezet bonyolította le, s ezt követően szakemberek bevonásával történt meg az állapotuk felmérése. A vizsgálat során az nyert alátámasztást, hogy az állatok 89%-a szenvedett valamilyen betegségben érkezéskor, 80%-a szenvedett többszörös traumában, illetve nem volt olyan egyed, amely teljes mértékben egészséges maradt volna.¹⁴

¹¹ Georgia J. Mason: Stereotypies: a critical review. *Animal Behaviour*, Vol. 41., No. 6. (1991) 1015–1037.

¹² Paul von den Wielen et al.: *The Darkness behind the Spotlights: Trauma in former circus animals*. *Animal Advocacy and Protection*, January 2023. <https://n9.cl/bxpsw6>

¹³ Uo. 6.

¹⁴ Uo. 9.

3. A cirkuszi menazséria hazai szabályozása

3.1. Az állatvédelem általános szabályai

Az alapvető, jogalkotói megoldásokat meghatározó erkölcsi-etikai szempontok bemutatását követően a hazai szabályozás kerül górcső alá. A cirkuszi állattartással összefüggésben a hazai joganyagban nem található egy egységes, minden normatív szabályt magába foglaló kódex, ezért több jogszabály ismertetése szükségeltetik annak érdekében, hogy a cirkuszi állatokra vonatkozó szabályokat megismerjük.

Általánostól a speciális felé haladva az *állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény* (továbbiakban Ávtv.) szabályrendszerét indokolt megvizsgálni.¹⁵ A törvény elfogadását szakmai viták előzték meg, melynek eredményeként kerettörvényként lépett hatályba, mivel az állatvédelem egyes területeit további rendeletek szabályozzák.¹⁶ A jogszabályi hierarchiából következik, hogy az Ávtv. általános rendelkezései minden esetben alkalmazandók a szűkebb szabályozási körű egyéb állatvédelmi jogszabály mellett. Hatálybalépése a hazai állatvédelem tekintetében meghatározó állomás: jogalapot teremtett a hatósági eljárásokhoz, a szankciók alkalmazásához, amely jelentős mértékben hozzájárult a magyar állattartási látásmód fejlesztéséhez.¹⁷ Így már törvényi szinten került megállapításra, hogy az állatvilág védelme megkülönböztetett értéket képvisel a társadalom számára.¹⁸ A törvény pozitív taxációt¹⁹ alkalmazva sorolja fel azon állatokat, amelyek a hatálya alá tartoznak.²⁰ Áttekintve a hazai szabályozást, sem az általános szabályokat tartalmazó Ávtv., sem a további, cirkuszi menazsériára vonatkozó jogszabályok nem tartalmazzák a „cirkusz” és a „vadállat” fogalmát. Ezeket a jogalkotó az állandó és ideiglenes menazsériával, valamint a több kategóriába sorolt veszélyes állat szófordulattal helyettesítet-

¹⁵ A törvény hatálybalépését hosszas történelmi és társadalmi fejlődés előzte meg, erről bővebben itt olvasható: D. Horváth Vanessza: Az állatvédelem történeti előképei. *Scriptura*, 2021/1. 6–24.

¹⁶ Csintalan Csaba – Fodor Kinga – Gyertyán István – Ózsvári László – Visnyei László: *Az állatvédelem általános és jogi vonatkozásai*. Budapest, Állatorvostudományi Egyetem, 2016. 14.

¹⁷ Uo. 16.

¹⁸ Héri Anikó: A hazai állatvédelmi jog az új Polgári Törvénykönyv tükrében. *Jogi Tanulmányok*, 2014/1. 22.

¹⁹ Egyes országokban (pl. Ausztria) a nemzeti állatvédelmi jogszabályban nem került taxáció alkalmazásra, így a jogszabály egyes fejezetei minden állatra vonatkoznak.

²⁰ Ld. Ávtv. 2. §.

te.²¹ Az Ávtv. egy egységes cirkuszi menázséria fogalmat tartalmaz, amelyet a 222/2007 Korm. rendelet (továbbiakban: menázséria rendelet) az említett két csoportra tagolja. Az Ávtv. egységes értelmezése szerint a cirkuszi menázséria olyan, állatok tartására szolgáló létesítmény, amelyet cirkuszi előadásra, mutatványra betanított, illetve betanítandó állatokból álló állatsereglet tartására létesítettek, illetve tartanak fenn, és amely az állatok tartására a jogszabályi és a hatósági előírásoknak megfelelő létesítménnyel, berendezésekkel és eszközökkel, továbbá az állatok ellátására, betanítására, felügyeletére az ilyen előírásoknak megfelelő szakszemélyzettel rendelkezik.²²

3.2. Az Ávtv. és a cirkuszi állattartók kapcsolata

Az Ávtv. állatvédelmi előírásainak generális jellegéből adódóan azok teljes körben alkalmazandók a cirkuszi állattartókra is. A legáltalánosabb állattartói kötelezettség a jó gazda gondosságának betartása, amely az állattartókat kötelező természetes elvárások halmaza.²³ Gyakorlati értékelése nem minden esetben egyértelmű és átlátható, ezen probléma kiküszöbölése érdekében az Ávtv. több szempontot meghatároz, amelyek szem előtt tartása feltétlenül szükséges a jó gazda gondosságának érvényesülésekor. Az állattartó köteles az állat fajának, fajtájának és élettani szükségleteinek megfelelően gondoskodni.²⁴ Az életfeltételek kialakítása során pedig tekintettel kell lenni az állat korára, nemére és élettani állapotára. Általános előírásként rögzíti az Ávtv. az állatok egymástól elkülönített tartását abban az esetben, ha azok egymásra veszélyt jelentenek.²⁵

A vándorcirkuszokat illetően még nagyobb relevanciával bírnak ezen, legfőképpen tartásra és szállításra vonatkozó kötelezettségek, ahogyan arra már az előző fejezetben kitértem. Az állat biztonságos elhelyezésének, szakszerű gondozásának, s szökésének megakadályozásának kötelezettsége mind hazai, mind pedig nemzetközi szinten gyakran kerül negligálásra a cirkuszi állattar-

²¹ Kajó Cecília: Panem et circenses – a vadállatos cirkuszok jogi jelene és jövője. *Jogi Fórum*, 2019. 13.

²² Ávtv. 3. § 11. pont.

²³ Horváth Gergely: A „jó gazda gondosságának” normatív kibontása az agrár-környezetjogban. *Jog, állam, politika*, 2011/1. 25.

²⁴ Ávtv. 4. § (1).

²⁵ Ávtv. 4. § (2).

tók által.²⁶ Az állatok épségét és egészségét szem előtt tartó tartási szabályok a további bekezdésekben kitérnek az állatok azon köreire, amelyek hosszabb időt töltenek életükben zárt körülmények között. Ezek értelmében az állatoknak biztosítani kell a számukra megfelelő mozgásteret, továbbá olyan létesítményt, ahol védelmet találnak veszély, illetve az időjárás káros hatásaival szemben.²⁷ Szállítás során a hivatkozott egyik tanulmány alapján is kijelenthető, hogy nem minden esetben érvényesülnek ezek a feltételek a körülményeket, főként a határokon átszállításra kerülő cirkuszi állatokat illetően.²⁸

A fentiekben kifejtett szabályokhoz hasonlóan érvényesül az állatkínzás, az állat kíméletét nem biztosító szállítás és elhelyezés, továbbá az önpusztító tevékenységre szoktatás tilalma. Ezek mind-mind értelmet nyerhetnek a cirkusz világában. A menaszéria rendelet hatályba lépéséig ugyanis kizárólag ezek a tilalmak határozták meg a cirkuszi állattartás kereteit, 2007-ig nem volt olyan jogszabály hatályban, amely kimondottan cirkuszi bemutatóra szánt állatokkal való bánásmódról vonatkozó előírásokat tartalmazott volna.

Az Ávtv. III. fejezete a korábban, teljesség igénye nélkül ismertetett általános szabályokat követően ismerteti az egyes állatok védelmének külön szabályait.²⁹ Ennek körében tér ki a veszélyes állatok tartására és szaporítására vonatkozó előírásokra, amely témánk szempontjából a köznyelvben ismert vadállatos cirkuszok napjainkig tartó működése miatt bír jelentőséggel. Az egyes veszélyes állatfajokat az Ávtv. végrehajtására kiadott rendelet állapítja meg, amely ismertetésére tanulmányom észszerű kereteire tekintettel nem kerül sor.³⁰ A III. fejezet veszélyes állatokra vonatkozó része fogalommeghatározással állapítja meg, hogy veszélyes állat alatt a veszélyes állatfajok egyedeit kell érteni.³¹ Az állatok szállítását illetően is meghatároz az Ávtv. általános szabályokat³² az V. fejezetben, amelyeket a további rendeletek esetspecifikusan ismertetnek nagyobb részletességgel. A törvény a részletesség igénye nélkül határozza meg, hogy szállításakor, a szállító eszközre való fel- és lerakásnál úgy kell eljárni, hogy az az állatnak ne okozzon fájdalmat, szenvedést vagy sérülést. Amint a

²⁶ Erről az esetről egy lenti fejezetben fogok részletesen értekezni, bemutatva néhány hazai és külföldi esetet.

²⁷ Ávtv. 5. § (3)–(4) bekezdés.

²⁸ Az emelkedő kortizol szint is ezt támasztja alá, amit a zoológiai bristoli kutatás is említ.

²⁹ Bányai Krisztina: Az állatok jogi védelme. In: Raisz Anikó (szerk.): *Környezetjog – Különös rész*. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2022. 95.

³⁰ A veszélyes állatfajokról és egyedeik tartásának szabályairól 85/2015. (XII. 17.) FM rendelet.

³¹ Ávtv. 20. § (1) bekezdés.

³² Ávtv. 36–38. §§.

célállomásra az állat megérkezik, haladéktalanul meg kell kezdeni a kirakását, tehát semmiképp sem maradhat a szállító eszközön. Az *Animal Defenders International* (ADI) nemzetközi állatvédelmi szervezet egyik tanulmányában rávilágít az állatszállítás problematikájára. Bár amerikai vándorcirkuszokat hoz fel példaként, a hazánkban is előforduló vándorcirkuszok természetüknél fogva szintén a gyakori utazáshoz alkalmazkodtak, ennek érdekében pedig minden egyes állomáson újból fel kell állítani a sátrat. A sátor, illetve egyéb létesítmény felépítéséig az állatok gyakran a járművön maradnak, ezáltal pedig órákig tartózkodnak számukra nem elegendő nagyságú területen.³³ Ez a gyakorlat az előbb ismertetett törvényi rendelkezéssel teljes mértékben ellentétes.³⁴ Az élet-tani szükségletek kielégítéséhez szükséges feltételeket biztosítani kell a szállítónak aállítás során, továbbá a viselkedési szükségletekre is figyelemmel kell lennie. Jogosan merül fel a kérdés, hogy ezek a szabályok hogyan és milyen körben képesek érvényesülni olyan állatok esetében, amelyek az életük nagy részét szállítóeszközön töltik. Egy 2022-ben publikált külföldi kutatás számos állatra vonatkozóan rámutatott azokra a fiziológiai paraméterekre, amelyek aállítás következtében megemelkedtek (pulzusszám, stressz biomarkerek koncentrációja). A kutatás számos tudományos munkát összegez, amelyek alapján a cirkuszi állatok szállítása korántsem jár szenvedésmentesen.³⁵

Az Ávt. VI. fejezete³⁶ szól külön az állatkert, a cirkuszi menázséria és a kedvtelésből tartott állatok kereskedésének létesítésére és fenntartására vonatkozó általános szabályokról, érintve kutatásom témáját, így csak a releváns rendelkezéseket ismertettem. A cirkuszi menázséria létesítésének szükségképeni feltétele a kereskedelmi hatóság engedélye. Ennek értelmében az illetékes fővárosi és vármegyei kormányhivatal nem állatvédelmi, hanem kereskedelmi hatósági hatáskört gyakorol az engedély megadásakor.³⁷

³³ *Congress Briefing: Captivity & Transport*. Animal Defenders International, 2014. <https://tinyurl.com/2uwk97sj>

³⁴ Az ADI a tanulmányában azt a konklúziót vonja le több kutatási eredményre alapozva, hogy a nem háziasított fajoknak nem való az állandó helyváltoztatást igénylő vándorcirkusz-műfaj.

³⁵ Daniel Mota-Rojas – Marcelo Daniel Ghezzi – Adriana Domínguez-Oliva – Leonardo Thielo de la Vega – Luciano Boscato-Funes – Fabiola Torres-Bernal – Patricia Mora-Medina: Circus Animal Welfare: analysis through a five-domain approach. *Journal of Animal Behaviour and Biometeorology*, Vol. 10., No. 2. (2022) 3.

³⁶ Ávtv. 39. §.

³⁷ Kajó i. m. 15.

3.3. A menaszéria-rendelet szabályai

3.3.1. A cirkuszi menaszéria fogalma

A specifikusan cirkuszi állattartást szabályozó jogszabály 2007-ben lépett hatályba.³⁸ Az Ávtv. XI. fejezetébe foglalt záró rendelkezések között az Ávtv. 49. §-a (3) bekezdésének e) pontja hatalmazta fel a Kormányt arra, hogy további részletszabályokat alkosson a cirkuszi menaszéria működtetését és fenntartását illetően. A rendelet előterjesztésében olvasható Vezetői összefoglaló elsődleges szempontként emeli ki az állatok egész évre vonatkozó optimális tartási feltételeinek biztosítását azzal, hogy ez ne okozzon megoldhatatlan problémákat a cirkuszművészeknek.³⁹ Az előző fejezethez hasonló metódust alkalmazva, csak a fontosabb, kutatási témám feltárásához szükséges rendelkezéseket ismertetem.

A korábban felvázolt fogalmi hiányosságra visszautalva, a rendelet nem határozza meg a köznyelvben ismert „cirkusz” fogalmát, ehelyett az ideiglenes és állandó menaszéria kifejezést alkalmazza. Ennek értelmében az ideiglenes menaszéria olyan, állatok tartására szolgáló, nem állandó jellegű létesítmény, amelyben az utazások során a cirkuszi előadásra, mutatványra betanított, illetve betanítandó állatokból álló állatsereglet él. A rendelet e fogalmi körbe vonja az engedéllyel rendelkező járművet is, amivel az állatok szállítása történik. Ezzel szemben az állandó menaszéria az elnevezéséből adódóan olyan cirkuszi előadásra és mutatványra betanított, illetve betanítandó állatok kiépített létesítménye, ahol az állatsereglet az utazásokon kívül él. A két fogalommeghatározást követően a rendelet definiálja az ideiglenes telephelyet, amely olyan megállóhely, ahol az ideiglenes menaszéria az utazások során fellépés végett megáll. A fogalmi elemek figyelembevételével kijelenthető, hogy az ideiglenes telephely kizárólag az ideiglenes menaszéria tekintetében nyer értelmet, hiszen az állandó menaszéria szükségszerűen nem végez helyváltoztatást. Témám szempontjából további releváns fogalom a mutatványos tevékenység, amelyet egy másik jogszabály tartalmaz.⁴⁰

³⁸ 222/2007. (VIII. 29.) Korm. rendelet a cirkuszi menaszéria létesítése és működtetése engedélyezésének, valamint fenntartásának részletes szabályairól (továbbiakban: Menaszéria-rendelet) 12. § (1) bekezdés.

³⁹ www.nefmi.gov.hu/kozerdeku-adatok/koncepcio-k-tervezetek/menaszeria-061002

⁴⁰ Az Állat-egészségügyi Szabályzat kiadásáról szóló 41/1997. (V. 28.) FM rendelet 68. § (1).

3.3.2. Az engedélyeztetés és ellenőrzés általános szabályai

A menaszéria-rendelet értelmében a Kormány kereskedelmi hatóságként és a szolgáltatás felügyeletét ellátó hatóságként az állandó menaszéria helye szerint illetékes fővárosi és vármegyei kormányhivatalt jelöli ki. Figyelembe véve, hogy az engedély kiadásakor a kormányhivatal kereskedelmi hatósági hatáskörben jár el, az állatvédelmi és állatjóléti feltételek szakhatósági kérdésként merülnek fel.⁴¹ Ebből adódóan az állatvédelmi szempontok akkor kerülnek górcső alá, amikor a hatósági állatorvos⁴² végez ellenőrzési-érvényesítési tevékenységet a cirkuszi menaszéria állataival összefüggésben.⁴³ A jogalkotó szolgáltatásként értékeli a cirkusz tevékenységét, amikor a felette történő felügyeletére szolgáltatás felügyeletét ellátó hatóságként jelöli ki a kormányhivatalt.⁴⁴ Az engedélyeztetési eljárás megkezdéséhez az állandó menaszéria létesítésének és működtetésének tekintetében számos kötelező tartalmi elemet megállapít a menaszéria-rendelet, amelyet a kérelemnek minden esetben tartalmaznia kell. Az engedély kiadásának szempontjából meghatározó szempont az Ávtv-ben, illetve a menaszéria-rendeletben előírt gyakorlati feltételek biztosítása. Erről a kormányhivatal helyszíni szemle keretein belül győződik meg, s csak a szakhatósági állásfoglalás beérkezését követően adható ki az engedély.⁴⁵

3.3.3. Az ideiglenes menaszéria

A köznyelvben vándorcirkuszként ismert ideiglenes menaszériák a gyakori utazáshoz alkalmazkodtak, így bizonyos időszakban az állatok is több helyszínen megfordulnak a társulattal. A jogalkotó felismerve ezt az eltérő működési formát, eltérő szabályok rendeletbe iktatásával törekszik garantálni a működési feltételek biztosítását és az ellenőrizhetőséget. Ennek megfelelően kereskedelmi hatósági engedéllyel és az illetékes hatósági állatorvos által érvényesített *úti naplóval* kell rendelkeznie a fenntartónak az ideiglenes menaszéria működtetéséhez, amelyet a fellépések helyszínén kell tartani.⁴⁶ Visszaulva az

⁴¹ Kajó i. m. 15.

⁴² Tevékenységükre a jogosult állatorvos hatásköréről és a működésével kapcsolatos részletes szabályokról szóló 113/2006. (V. 12.) Korm. rendelet alkalmazandó.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Menaszéria-rendelet 3. §.

⁴⁵ Menaszéria-rendelet 3. § (6) bekezdés.

⁴⁶ Menaszéria-rendelet 4. § (1) bekezdés.

Ávtv. 40. § (1) bekezdésére, ideiglenes menaszéria csak is kizárólag állandó telephellyel való rendelkezés esetén tarthat és mutathat be állatot állatszám keretein belül.⁴⁷ Az úti naplót a kormányhivatal adja ki a fenntartó kérésére 15 napon belül, amelyet induláskor a hatósági állatorvosnak érvényesítenie kell.⁴⁸ Az úti naplót minden egyes megállóhelyen, ahol fellépés céljából a menaszéria megáll, az ideiglenes telephely szerint illetékes hatósági állatorvossal érvényesíttetni kell. Főszabályként az állatvédelmi kérdések ezen eljárás során kerülnek megvizsgálásra.⁴⁹ A Magyar Állatorvosi Kamara (MÁOK) Etikai Szabályzata minden állatorvos számára előírja, hogy munkavégzésük, tanácsadási tevékenységük során kötelesek az állat-, a környezet- és a természetvédelem szabályait betartani és betartatni.⁵⁰

Az úti napló kiadásától számított 1 évig hatályos, a tárgyévet követő év január 31-ig a fenntartó köteles leadni a kormányhivatal részére.⁵¹ Az állandó menaszériával ellentétben a kormányhivatal, az élelmiszer-biztonsági és állategészségügyi hatóság és a területi természetvédelmi hatóság számára a jogszabály mindössze jogosultsággként biztosítja az ellenőrzést, nem pedig kötelezettségként.

3.3.4. Az állattartásra vonatkozó szabályok

A menaszériában való tartásra vonatkozó általános állatvédelmi szabályok az Ávtv. által előírt szabályokhoz képest sokkal részletesebben és specifikusabban rendezik a tartási körülményeket. A menaszéria-rendelet értelmében olyan feltételeket kell az állatoknak biztosítani, amelyek biztosítják a természeteshez hasonló viselkedés gyakorlását, illetve megfelel az állatjólét követelményének.⁵² Ehhez kapcsolódik azon további előírás, amely szerint az állatoknak ingerekben gazdag és megfelelően berendezett életteret kell biztosítani.⁵³ A már korábban ismertetett, legfőképpen etológiai-biológiai szempontokat figyelembe vevő tanulmányok konklúzióit alapul véve levonható azon következtetés, hogy

⁴⁷ Gyakorlatban ez azt jelenti, hogy minden cirkusznak rendelkeznie kell állandó menaszériával, ahonnan az utakat indítják ország- vagy világszerte.

⁴⁸ Menaszéria-rendelet 4. § (2) bekezdés.

⁴⁹ Kajó i. m. 15.

⁵⁰ Magyar Állatorvosi Kamara Etikai és Etikai Eljárási Szabályzata II. Fejezet 4. pont.

⁵¹ Menaszéria-rendelet 4. § (4) bekezdés.

⁵² Menaszéria-rendelet 5. § (1) bekezdés.

⁵³ Menaszéria-rendelet 5. § (4) bekezdés.

elsősorban a veszélyes állatok esetében teljes mértékben megkérdőjelezhető az ilyen körülmények kialakításának a lehetősége.

A minimális elhelyezési feltételeket részletesen egy másik jogszabály, az állatkert-rendelet tartalmazza, mivel a menaszéria-rendelet ezt a jogszabályt rendeli alkalmazni a tartási körülményekre.⁵⁴

3.3.5. *A cirkuszi állatok szállítása*

A menaszéria-rendelet melléklete által rögzített tartási feltételek mellett a külön jogszabályokban előírt szállítási feltételek kiegészítésül szolgálnak, tehát a rendelet feltételeit minden esetben alkalmazni kell a cirkuszi állatok szállításakor.⁵⁵ A 3. számú mellékletben nem szereplő fajok szállítási feltételeit nem jogszabály, hanem az élelmiszerlánc-biztonsági és állategészségügyi hatóság és a területi természetvédelmi hatóság állapítja meg.⁵⁶ Időbeli megkötést rögzít a rendelet, hiszen az állatok nem utaztathatók 12 óránál hosszabb ideig, ezt követően minden esetben 24 óra erejéig meg kell állni az utazás során, az állatokat pedig az ideiglenes telephelyi tartásra vonatkozó feltételek mellett kell elhelyezni.

A fenntartót az egész utazás során kötelezettség terheli az állatok egészségügyi felügyeletét és ellátását illetően. A jogalkotó teljes mértékben illogikus módon ezen szabályok között helyezte el azt az ideiglenes menaszériákra vonatkozó előírást, amely magába foglalja a kötelezően fél évente megtartandó állatorvosi vizsgálatot.⁵⁷ Meglátásom szerint sokkal célszerűbb lenne az átláthatóság és a rendszerezettség érdekében az ideiglenes menaszéria működtetésére vonatkozó szabályok között elhelyezni ezt a rendelkezést.

3.3.6. *Az ideiglenes telephely*

A korábban ismertetett jogszabályi definíciót figyelembe véve tehát az ideiglenes telephely fogalma csak kizárólag az ideiglenes menaszériák esetében nyernek értelmet. Az utazások révén állandóan változó környezethez való

⁵⁴ Az állatkert és az állatotthon létesítésének, működésének és fenntartásának részletes szabályairól szóló 3/2001. (II. 23.) KöM-FVM-NKÖM-BM együttes rendelet (továbbiakban: Állatkert-rendelet).

⁵⁵ Menaszéria-rendelet 6. § (4) bekezdés.

⁵⁶ Menaszéria-rendelet 6. § (6) bekezdés.

⁵⁷ Menaszéria-rendelet 6. § (8) bekezdés.

alkalmazkodást segíti azon rendelkezés, miszerint a naponta legalább egy órán át foglalkoztatott állat esetében az előírt minimális elhelyezési feltétel 50%-kal csökkenthető a külső kifutóra vonatkozólag. Állatvédelmi szempontból ezen rendelkezés álláspontom szerint teljes mértékben vitatható, hiszen a minimális elhelyezési feltételeket fajspecifikusan állapították meg, figyelembe véve az adott faj egyedeinek szükségleteit. Az alkalmazandó állatkert-rendelet (kivéve: veszélyes állat, betanított kutya) a tartásra vonatkozó előírásai között meghatározza azon feltételt, hogy az állatot olyan körülmények között kell elhelyezni, amelyek megfelelnek a jólétnek, továbbá biztosítják a természeteshez hasonló viselkedésük gyakorlását. Figyelembe véve ezt a megfogalmazást, az állatkert-rendelet ennek alapulvételével határozta meg a számszerűsített minimális értékeket a terület nagysága és egyes speciális előírás tekintetében. Ennek az 50%-os mértékű redukálásával jogosan megkérdőjelezhető, hogy az így kialakított tartási körülmények milyen mértékben képesek hozzájárulni az állatok jólétéhez, illetve a természeteshez hasonló viselkedés gyakorlásához.⁵⁸

Lényeges rendelkezése a jogszabálynak, hogy abban az esetben, ha az állatokat nem szerepeltetik naponta, illetve ugyanazon fellépési helyszínen szerepelnek az állatok 90 napot meghaladóan, akkor az elhelyezésükre az állandó menaszériára vonatkozó elhelyezési feltételeket kell alkalmazni. Ezen jogszabályhely megfogalmazásának figyelembevételével levonható azon következtetés, hogy a 90. nap után *de iure* beáll a fenntartót terhelő kötelezettség a tartási körülmények bővítése tekintetében, s onnantól úgy kell tekinteni a menaszériát, mintha állandó lenne.

3.3.7. Záró rendelkezések és az állatok bemutatásának korlátozása

A hazai cirkuszi állatok bemutatásának alapvető korlátozásait a rendelet utolsó szakasza tartalmazza, a záró rendelkezések cím alatt. Figyelemmel az általános jellegére, továbbá a meghatározó, az összes cirkusz állatállományát determináló hatására, sokkal praktikusabb és logikusabb volna a jogszabály elejére áthelyezni ezeket a rendelkezéseket. Ennek értelmében olyan vadon élő, be nem fogott állat, amelyet a rendelet hatálybalépését követően fogtak be, nem tartható és nem szerepeltethető cirkuszi menaszériában.⁵⁹

⁵⁸ Állatkert-rendelet Melléklet.

⁵⁹ Menaszéria-rendelet 12. §.

Szigorúbb szabály vonatkozik az elefántokra, orrszarvúakra és a főemlősökre, mivel a hatálybalépést követően ezen fajok egyedei semmilyen módon nem szerezhethők be és nem szerepeltethetők. Hasonló körű megszorítás vonatkozik azon állatokra, amelyek a Washingtoni Egyezmény⁶⁰ I. függelékén szerepelnek 2010. január 1-ét követően, mivel ezen fajok egyedeit vadon befogni szerepeltetés céljából tilos.⁶¹

4. Az állam felelőssége

Az állatvédelmi jog tekintetében vitathatatlan az állam felelőssége, hiszen a különböző jogszabályok meghatározásával fekteti le azokat az alapvető előírásokat, amelyek be nem tartása szankciót vonnak maguk után. Mint minden állami jogalkotás esetében, úgy a magyar állatvédelem fejlődésében is hatalmas szerepet játszik a jogalkotás, a kikényszeríthető és szankcionálható normák kialakítása és jogszabályba való ültetése. A környezetvédelemmel kapcsolatban az Alkotmánybíróság már korábban foglalkozott az állam intézményvédelmi kötelezettségével, hiszen a környezetvédelemhez való jog olyan sajátos alapjog, amely esetében az intézményvédelmi oldal a meghatározó.⁶² Egy későbbi határozatában⁶³ az Alkotmánybíróság kijelentette az Alaptörvény P) cikk vonatkozásában, hogy az államot sajátos eredményfelelősség terheli, amely alatt nem csak a védelemhez szükséges jogszabályok megalkotását, hanem azok eredményes működtetését is érteni kell.⁶⁴

4.1. A menaszéria-rendelet kritikája

A jogszabályi környezet alapvető hiányossága már az Ávtv. és különböző rendeletek fogalomhasználatában tetten érhető. A korábban említetteknek megfelelően, jelenleg egyik jogszabályban sem kerül definiálásra a cirkusz fogalma, amelyet a jogalkotó az állandó, illetve ideiglenes menaszéria kifejezéssel pótol.

⁶⁰ Kihirdette: 2003. évi XXXII. törvény a Washingtonban, 1973. március 3. napján elfogadott, a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény kihirdetéséről.

⁶¹ Menaszéria-rendelet 12. § (2) bekezdés.

⁶² 28/1994. (V.20.) AB határozat.

⁶³ 28/2017. (X.25.) AB határozat.

⁶⁴ Bándi Gyula: *Környezetjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2022. 70.

Meglátásom szerint a meglévő fogalom pótlásra szorul, mivel kizárólag azt a helyiséget foglalja magába, ahol az állatok az előadásokon kívül tartózkodnak. Habár a rendelet szabályozza a cirkuszi állatok felléptetését, a bemutatás főhelyszínét képező porond nem része a menaszéria fogalomnak. Hiányos a jelenleg alkalmazásban lévő fogalom, értelemszerűen a porond is szervesen hozzátartozik a cirkuszokhoz, mivel abból a célból tanítják az állatokat, hogy végül ott tegyenek tanúbizonytságot a betanított mutatványokról. Ehhez hasonlóan a Bizottság rendeletének cirkuszfogalmát sem tartom megfelelőnek, mivel annak körében kizárólag az állatok meglétének ténye képez fogalmi elemet, tehát indifferens az állattartás célzata.⁶⁵ Ezek fényében a hazai és a közösségi fogalom elemeit szem előtt tartva egy ideális és teljes cirkuszfogalom a következőképpen épül fel: *Olyan, állatok tartására és szórakoztatás céljából történő bemutatására szolgáló állandó és ideiglenes létesítmény, helyiség, ahol a mutatványra betanított állatok élnek és fellépnek.* Egy ilyen felépítésű fogalom jogszabályba történő ültetésével sokkal világosabb és teljesebb fogalomrendszer alakítható ki, amely a közérthetőséget is szolgálja, továbbá jobban megfelelne az általános, jogalkotásra vonatkozó követelményeknek.⁶⁶

A következő kardinális hiányosság az ellenőrizhetőség biztosítása. A rendelet az állandó menaszériák esetében mindösszesen 4 éves intervallumot határoz meg azzal, hogy ezalatt egyszer mindenképp ellenőrzés alá kell vonni a menaszéria működését. Figyelemmel arra, hogy a rendelet tartalmaz egy olyan, tartásra vonatkozó szabályt, miszerint télen folyamatosan zárt, fűtött elhelyezést igénylő állat esetében nem szükséges külső kifutó kialakítása, azonban a belső férőhely mérete 50%-kal emelendő.⁶⁷ Ezen szabályt négyéves határidő mellett kivitelezhetetlen ellenőrizni, négy év alatt ezt a rendelkezést négyszer is alkalmazhatják a cirkuszok hatósági ellenőrzéstől mentesen. A négy évben meghatározott határidő túlzott, ennél sokkal ideálisabb volna legalább évente előírni a hatóságok ellenőrzési kötelezettségét. Ettől eltérően, a sokkal több állatvédelmi kérdést felvető ideiglenes menaszériák esetében lehetőségként kerül szabályozásra az ellenőrzés, teljes mértékben felfoghatatlan módon.⁶⁸ Kérdésként merül fel, hogy e jog gyakorlása hiányában ki bizonyosodik meg arról, hogy a cirkusz működtetője a tartásra vonatkozó feltételeket a megfelelő mértéken belül csökkenti, továbbá, hogy betartásra kerülnek-e az alapvető

⁶⁵ A Bizottság 1739/2005/EK rendelete (2005. október 21.) cirkuszi állatok tagállamok közötti mozgására vonatkozó állat-egészségügyi követelmények meghatározásáról 2. Cikk.

⁶⁶ A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 2. § (1) bekezdés.

⁶⁷ Menaszéria-rendelet 6. § (3) bekezdés.

⁶⁸ Menaszéria-rendelet 4. § (7) bekezdés.

tartási feltételek. E körbe vonható még az ideiglenes telephely átalakítására vonatkozó szabály, amely szerint, ha az állatokat nem foglalkoztatják napi rendszerességgel, illetve 90 napot meghaladóan ugyanott mutatják be őket, akkor az állatkert-rendeletben és a veszélyes állat-rendeletben meghatározott tartási feltételeket kell biztosítani. Figyelemmel azon tényre, hogy nem kötelesek a hatóságok ellenőrzést végezni, ezen rendelkezés betartatása is rendkívül problematikus. Ebben a koncepcióban az ellenőrzés teljességgel garancia nélkül marad, ez pedig lehetővé teszi a visszaélések számának emelkedését. Az ideiglenes menazsériák esetében szükségesnek tartom az ellenőrzési jogot kötelezettséggé alakítani, amelyet bejelentés nélkül, váratlanul kell foganatosítani.

A rendelet további összefüggéstelen megoldása, hogy míg az ideiglenes menazséria állatainak esetében kötelezően előírja a féléves állatorvosi vizsgálatot, addig az állandó menazséria esetében nem rendelkezik ilyen előírással. Ebből adódóan az állandó menazsériában lévő állatokat csak akkor kötelező állatorvosi vizsgálat alá vetni, amennyiben azt akut helyzet követeli meg. Az állatvédelmi törvény preambulumaival⁶⁹ teljes mértékben ellentétes ez a megoldás, az állandó menazsériák esetében is szükséges ilyen előírás meghatározása, biztosítva az állatok megfelelő egészségügyi állapotát.

4.2. Alternatív megoldások

A cirkuszban jelenleg bemutatásra kerülő veszélyes állatok elhelyezése az a legfőbb probléma, amelyet a tilalom bevezetése vonna maga után. Erre figyelemmel egy esetleges tilalom bevezetésekor elegendő időt kell biztosítani annak érdekében, hogy az állatok megfelelően elhelyezésre kerüljenek. A Nagykőrösön már évek óta működő safari park is arról tanúskodik, hogy a cirkuszi állatok elhelyezésére van megoldás az országban.⁷⁰ A veszélyes állatokat ezentúl pedig az ország számos állatkertjében el lehet helyezni annak érdekében, hogy ne kelljen az életüket kioltani. A megfelelő elhelyezési körülmények kialakításához kormányzati támogatásra van szükség, amelyhez a politikai akarat nélkülözhetetlen. A Közös ügyünk az állatvédelem Alapítvány egy előrelépésként aposztrofálható, amelyet külön törvényt hozott létre 2022-ben.⁷¹ A törvény értel-

⁶⁹ „Annak tudatában, hogy az állatok érezni, szenvedni és örülni képes élőlények, tiszteletben tartásuk, jó közérzetük biztosítása minden ember erkölcsi kötelessége.”

⁷⁰ Richter Safari Park weboldala: <https://safaripark.hu/>

⁷¹ A Közös ügyünk az állatvédelem Alapítvány létrehozásáról szóló 2022. évi XXXIV. törvény.

mében az alapítvány többek között tudományos, illetve tájékoztató-educációs feladatokat lát el szakmai konferenciák koordinálásával, országos érzékenyítő kampányok és pályázatok lebonyolításával, továbbá állatvédelemmel foglalkozó civil szervezetek és gazdálkodó szervezetek támogatásával. Kivitelezhető megoldásnak tartom, hogy az alapítvány anyagi támogatásokkal segítené az állatkertek és vadasparkok befogadóképességének a fejlesztését, azonban jelenleg a cirkuszi állatok kérdése nincs az alapítvány látómezőjében.

Ezentúl vitathatatlan jelentősége van a megelőzés szempontjából az állatvédelmi oktatás biztosításának. Az Ávtv. külön fejezetben rendelkezik az állatvédelmi oktatásról, amelyet az állami és önkormányzati szervek, továbbá az oktatási intézmények feladatának tekinti.

5. Konklúzió

Jelen dolgozatomban a cirkuszi állattartás etikai és jogi vonatkozásainak bemutatásával arra törekedtem, hogy teljes körben feltárjam a hatályos hazai szabályozás alapvető hiányosságait, amelynek orvosolására számos megoldási javaslatot fogalmaztam meg. Ennek alátámasztásául több külföldi kutatást ismertettem, amelyek tudományos eredményeivel hitelesen reprezentálják a veszélyes állatok cirkuszban való szerepeltetésének súlyos problémáit. A szemléltetett gyakorlati példák is azt bizonyítják, hogy a cirkuszi veszélyes állatok kivezetését nem lehet halasztani, azonnali jogszabálmódosításra van szükség. Ezt azonban meg kell előznie egy alapos felmérésnek, ami arra irányul, hogy biztosítva legyen a vadasparkokban, rezervátumokban a jelenleg cirkuszokban fellépő állatok sorsa. A házi állatok cirkuszi bemutatásának morális és jogi akadályát nem látom, viszont a jólétük biztosítását nélkülözhetetlen célként kell szem előtt tartani a menzszériák esetében is. Álláspontom szerint a cirkuszi állatok védelme részben állami, részben pedig egyéni felelősség is. Az előbbi jogszabályon alapul, az utóbbi viszont teljes mértékben erkölcsi megfontolású, ami az egyén megítélésére van bízva.